

Környezeti nevelés hatása a Dunakanyarban

Fazekas Szibilla¹

Absztrakt:

A tanulmány átfogó képet ad a Dunakanyar, azon belül is a váci, dunakeszi, szobi és rétsági járás adott részein vizsgált civil szervezetek fenntarthatóságra való nevelésének hatásáról az oktatási intézményekben. A környezeti nevelés szemléletformálása irányt mutat a diákoknak, hogy a fenntartható életmód gyakorlásával a fogyasztói társadalom részeként globálisan és lokálisan formálják a gazdasági, társadalmi és környezeti jelenségeket. A Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány kapcsolati tőkéjén keresztül interjúk és kérdőívek használatával a térség tanintézményeinek környezettudatos gondolkodását vizsgálva számos intézkedés érzékelhető, azonban eltérések vannak az iskolák által felállított prioritások miatt.

Kulcsszavak:

környezeti nevelés, környezettudatosság, fenntartható életmód, közösség-építés

Bevezetés

Környezetünk megóvására való érzékenyítést minél fiatalabb korban el kell kezdeni, mert a viselkedési szokásokat ebben az időszakban a legkönnyebb befolyásolni, a kor előrehaladtával pedig a szokások minden téren érvényesítik hatásukat (Szántó, 1937).

A nemzetközi és hazai környezeti nevelés hasonló, de különböző hangsúllyal van jelen az oktatási rendszerben. A tantervek készítése közben a nemzetközi irányelveket és javaslatokat figyelembe veszik, azonban más tématerületekhez képest kisebb hangsúlyt kap, tartalmi és terjedelmi szintjét nem feltétlenül írják elő (Saly, 2014). Magyarországon a fenntarthatósági életmódra való nevelés intenzitása végső soron a tanárok kezében van, ennek függvényében eredményes a környezeti nevelés. Ezért a motivált, aktív társadalmi csoportok fejlesztése már az iskolapadban elindul, egy pedagógus konstruktív életvezetése, megfelelő mintát adhat a tanulóknak, hogy sikeres életet éljenek (Bábosik & Mezei, 1994). A pedagógusok motiválása érdeke-

¹ Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány; f.szibilla@gmail.com;

ben számos előrelépés született civil szervezetek, egyesületek tevékenysége során (Fehér et al., 2010), és országos szinten is megjelentek olyan szabályozások, mint például: a pedagógiai értékelésnél a fenntartható életmódra való érzékenyítés mértéke, amelyek által egyre szélesebb körben vált ismertté a környezeti nevelés (Oktatási Hivatal, 2019).

Környezetpolitikai szempontból nézve hiába növeljük a környezeti károkat helyreállító pénz mennyiségét, ha a jelenlegi gondolkodást nem sikerül megváltoztatni, akkor a természetpusztító események továbbra is minden időpillanatban károkat fognak okozni (Mónus, 2020). A környezetkárosítás egyik legjelentősebb forrása az antropogén hatás, ennek mértéke a technikai eszközök használatával megsokszorozódott, ilyenformán az ipar a környezetszennyezés fő okozója. Környezetünk védelmének érdekében a leghatékonyabb mód, ha a tevékenység végzésekor a modernizációs technika minden lehetőségét felhasználva megakadályozzuk a környezet károsításait (Fülöp et al., 2011). Azonban a fenntartható fejlődéshez szükség van a környezettudatos szemléletre, mert a természeti erőforrásainkat felhasználva befolyásoljuk a természeti értékeket, a helyi közösség lehetőségeit és fogyasztásunkkal hatással vagyunk a környezet komplex rendszerére (Magosfa Alapítvány és Pangea Egyesület, 2016). Az egész kulcsfontja a megfelelő irányba való paradigmaváltozás, így az integrált megközelítést és holisztikus gondolkodást helyi szinten, az Európai Unió alapelvei szerint kell értelmezni, hogy a szociális igazságosság, a közösségi értékek, a kölcsönösség és együttműködés közüggé váljon. Mivel az új technológia nem elég, viselkedésváltozás kell, hogy az igények helyett valós szükségleteket lásson el a bolygó (Mónus, 2020).

Az oktatásban megjelenő környezeti nevelés

Országos viszonyításként a Nemzeti Alaptanterv 1993-as megfogalmazásában következett nagy előrelépés, miszerint a környezeti nevelés lehetőségét biztosítani kell az iskolarendszeren belül (Baranyi, 1993). Kötelező a környezettudatos szemlélet közvetítése, azonban intézményi szinten mégsem jelenik meg a fenntarthatóság eszköztára. A környezeti nevelés erősítésében tett következő lépések egyike, hogy a kilencvenes évek végén Magyarország csatlakozott a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezethez (OECD), amely a 29 taglétszámmal működő legnagyobb nemzetközi oktatásügyért felelős globális szervezet, amelynek célja, hogy segítse a gazdasági és szociális politika kialakulását és értékelését (Halász & Kovács, 2002). Így a magyar oktatáspolitikában is befolyásoló tényező lett a nemzetközi együttműködés. Ennek eredményeképpen a decentralizálódó iskolarendszer erősítése a helyi önkormányzatok által fenntartott intézményekben a tanulás modernizálását hozta előtérbe, illetve hogy a megújult módszerekkel hatékonyabb legyen a globális és az európai gazdasági-társadalmi kihívásoknak való megfelelés. Mivel a környezeti nevelés szorosan kapcsolódik a helyi és országos gazda-

sági és társadalmi fejlődések törekvéseihez, így eme innovatív oktatáspolitikai sikerét számos „metahatás” kíséri majd a fejlődésben (Havas, 2009). Az esélyegyenlőség nevében különböző életkorú és differenciált háttérrel érkező tanulót megillet az oktatás, amelyet a környezeti nevelés terén is megfogalmaztak. Ennek egy jól bemutatható szakirodalmi a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. A szubszidiaritás elvének alkalmazásával a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület és önkéntes csapata az elvégzendő feladatokat a leghatékonyabb döntési szinten, a nevelési célokhoz megfelelően a helyi önkormányzatok és helyi társadalom együttes működésével hozza meg (Vásárhelyi, 2010).

A környezeti nevelés és a „zöld” civil szervezetek:

Magosfa Alapítvány

A Föld erőforrásának megfelelő mértékben való használatára motiválnak a környezeti nevelés szakemberei. A környezettudatos életmódhoz és a fenntartható fogyasztáshoz olyan készségeket, ismereteket és szemléleteket adnak át, amelynek segítségével a következő generáció számára is élhető lesz a bolygó (Victor, 2010). Az élménypedagógia módszerével, főleg tapasztalati tanulás által, viselkedésbéli változást indítanak el, emellett a „flow” meg tapasztalásával olyan tevékenységek gyakorisága nő, amelyek boldoggá tesznek (Csíkszentmihályi, 1997). Ez alapján az „áramlat” aktivizál és cselekedtetésre motivál, ez pedig felébresztheti az igényt, hogy mélyebb kutatásokkal, utánajárással a felmerülő kérdéseket körbe járva, majd változtatási pontok megtalálásával és véleményformálással aktív állampolgárokká neveljen, így életmódbéli változtatásra ösztönöz.

A tanulmány vizsgálatának központjában a Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány áll, amelyet Martos György hozott létre, a szobi kistérség korábbi kistérségi menedzsere, 2003. február 25-én és ebben az évben kezdték meg tevékenységeiket. A szervezet ökoturizmussal, fenntartható területfejlesztéssel és környezeti neveléssel foglalkozik. A három alapprogram indíttatását a szakmai tudás mellett a társadalmi igények indokolták. Az Alsó-Ipoly menti kistérség célja az egészséges és ápolt környezet, ebben a szervezet is segítkezik. A természet megvédése lehetetlen a lakosság környezeti szemléletének átformálása nélkül. A minősített erdei iskola számos programmal próbálja felhívni a figyelmet a világ változásaira, illetve arra, hogy miként tehetünk környezetünkért. Változatos környezeti nevelési programokat tartanak: természetismereti szakkör, terepi programok, erdei iskolai programok, családi napok, jeles napok, vetélkedők, műhelymunkák, táborok. A fenti tevékenységekhez szükséges modulok és programok kidolgozása, mint az oktatási vázlat és eszköztár elkészítése is hozzájárul a feladatkörükhöz. A szélesebb kiterjesztés érdekében internetes oktatóanyagokat írnak, amelyeket főleg nemzetközi projektek keretén belül valósítanak meg.

Több nagyobb szervezettel együttműködnek, mint az Ipolymente-Börzsöny Natúrpark Egyesület, Magyar Természetvédők Szövetsége vagy a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.

A helyi iskolákkal, önkormányzattal való együttműködés több éves múlt-ra tekintenek vissza, ezek mellett számos más térségi szervezet működik hasonló identitásokkal, mint például: Bagolybűkk Környezet- és Természetvédelmi Egyesület, Pandal Egyesület, Göncöl Alapítvány, Törökmező Turistaház és Kalandpark, Kisinóci Turistaház és a Talpalatnyi Vadon Természetmegőrzési Alapítvány.

A vizsgálati módszer jellemzői

A kutatás célja, kérdések és hipotézisek

A kutatás célja, hogy a vizsgált térségben végbement környezeti nevelés multiplikátor hatásait átfogóan feltérképezze. Felmerül a kérdés, hogy a Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány (vagy más környezeti neveléssel tevékenykedő civil szervezet) már több éves munkájának, van-e befolyása a térségben lakó emberek életmódjára, vagyis, hogy fenntarthatóan éljenek. Az oktatással kezdődik minden, így ahol megtörténik az órákon kívüli vagy rendhagyó tevékenységekkel a fenntarthatóságra való érzékenyítés, ott mutatkozik-e életmódbeli változás, illetve a diákok megosztják-e szüleikkel a „zöld” szemléletet. Mindezek mellett, mennyire befolyásolja a tanulók kompetenciáit a környezeti nevelés, hogy a társadalom számára is sikeres életet éljenek.

- *I. Hipotézis:* A fenntarthatósági témában jártas pedagógusok motiváltak, hogy a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetekkel együtt dolgozzanak.
- *II. Hipotézis:* Az adott térségben tevékenykedő „zöld” szervezetek, egyesületek környezeti nevelése több generáció szemléletét, gondolkodásmódját befolyásolta úgy, hogy fenntartható életmóddal hasznos társadalmi életet éljenek.

A vizsgálat körülményei és helyszíne

A kutatás alapkörülményét és lehatárolását a Magosfa Alapítvány kapcsolatrendszere jelölte ki. Ezért kiemelten vizsgált, a Dunakanyar déli kapujaként ismert, Vác, a harmadik legnagyobb lélekszámmal rendelkező Pest megyei település, mint e területen központi szerepet betöltő város. A kutatás érinti ezek mellett a szorosan hozzá kapcsolódó térségeket, amelynek akár funkcionális kapcsolata van a várossal, idesorolva a dunakeszi, rétsági és szobi járást.

A kutatás miatt szükséges egy kontroll iskola, ahol a kötelező országos szabályozások mellett még nem alakult ki civil szervezettel kapcsolat. Hát-

térinformációk alapján ez az intézmény a váci Közép-magyarországi ASZC Táncsics Mihály Mezőgazdasági Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium lett.

A vizsgált létesítmények a következők:

1. Dunakeszi, Krisztus Király Római Katolikus Általános Iskola
2. Göd, Németh László Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola
3. Szokolya, Cseh Péter Általános Iskola
4. Vác, Közép-magyarországi ASZC Táncsics Mihály Mezőgazdasági Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium (*kontroll iskola*)
5. Vác, Árpád Fejedelem Általános Iskola
6. Vác, Boronkay György Műszaki Technikum és Gimnázium
7. Vác, Karolina Katolikus Általános Iskola, Székesegyházi Kórusiskola és Alapfokú Művészeti Iskola
8. Vác, Madách Imre Gimnázium
9. Verőce, Géza Fejedelem Református Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde

A kutatási módszerek és a minta bemutatása

Szekunder adatgyűjtő kutatással jól definiált, több, a környezeti neveléshez kapcsolódó fogalom olvasható a szakirodalomban. Mónus Ferenc „A fenntarthatóságra nevelési törekvések hatásának értékelése hazai középiskolákban és kapcsolódó kutatómódszertani ajánlások” című tanulmányában számol be arról, hogy a környezetbarát viselkedés és a környezeti attitűdök között számos tanulmány szerint van ok-okozati összefüggés, azonban több tényező bonyolult kölcsönhatásban felelős ezek kialakulásáért, mind külső és belső rendszerek által (Mónus, 2022). Emiatt átgondoltan olyan potenciális és jól definiálható fogalmak a vizsgálat alapja, amelyek szorosan kapcsolódnak a környezeti nevelés hatásához, mint a környezettudatos gondolkodás, a fenntartható életmód és a helyi közösséget szolgáló aktív állampolgár szerepe. A társadalmi tanulmányokban többnyire kérdőíves kutatással és interjúkérdésekkel vizsgálták az aktuális állapotokat, folyamatokat. Eredményeiket ezután leíró statisztikai elemzéssel, majd kérdéssoronként összegezve mutattak be a kutatók (Havas & Varga, 2005).

Ezek alapján a primer adatgyűjtő kutatás módszertana: strukturált interjúk és kérdőívek, amelyek állapot- és folyamatfelmérést vizsgálnak. A kérdések kialakításánál a befolyásoló tényezők minimalizálása, és csak a releváns vizsgálati szempontokra adott válaszok elemzése a cél.

Első lépés volt a Magosfa Alapítvány kapcsolatrendszerét felhasználva, velük együttműködő pedagógusok felkeresése. Így a felsorolt 9 intézményből minimum egy tanárral készült strukturált interjú. Volt, ahol két tanár (a Dunakeszi iskolából) vagy éppen igazgató (a verőcei- és szokolyai iskolából) adott választ. A megkérdezett pedagógusok több éves időszávról, vagyis folyamatról tudnak beszámolni az adott intézményen belül. Emellett a jelen állapotok helyzetéről, vagyis az elmondásaik alapján majd egy folyamat ten-

denciát lehet leszűrni a diákok kompetenciájáról, amely a környezeti nevelés hatékonyságáról számolhat be.

A szülőknek szánt kérdőívekhez szükség volt a megkérdezett 10 pedagógus segítségére, hogy felmérhessük, hogy az intézmény és a környezeti neveléssel érintett osztályok diákjai milyen mértékben osztják meg a szülőkkel a környezettudatos szemléletet, ezek mellett pedig milyen mértékben van jelen ez a gondolkodásmód a családokban.

A vizsgálati módszerek kiválasztása után a strukturált interjúk 2022 májusától 2023 januárjáig készültek. A szülőknek szánt kérdőív kiküldése 2022 decemberére lett ütemezve, amely két fordulóban történt, ha az első köre-mail elkerülte a figyelmet.

A strukturált interjú módszerének bemutatása

Az alapadatok feljegyzése után a kontroll iskola beazonosítása miatt az első kérdés, hogy ismeri-e a Magosfa Alapítványt (1. táblázat). Majd következik az intézményen belüli természet- és környezetvédelmi intézkedések vizsgálata a mindennapokban, ahol az országos szabályozás, mint szelektív hulladékgyűjtés, Fenntarthatósági Témahét és jeles napok megtartása mellett az is kérdés volt, hogy a kutatás szempontjából mérvado egyéb tevékenységekre mekkora figyelmet szán az iskola. Ezt kiegészítve a következő kérdés arra irányult, hogy a tantermi oktatásban megjelenik-e formálisan a fenntarthatóságra való nevelés, mivel a pedagógiai kompetenciák 7. elemének bevezetése országos szinten ezt feltételezi (Oktatási Hivatal, 2019). Ehhez kapcsolódva adódik az a felvetés, hogy a környezeti nevelésben aktív tanárok érzékelnek-e a tanulók között, akár osztályok közötti különbséget, amely arra vezethető vissza, hogy az élménypedagógiával oktatott nebulók kompetenciája, komplex gondolkodása és akár motivációja is eltér a nem tudatosan környezeti neveléssel oktatott diákokétól. A jövőre való tekintettel felmerül, hogy az érintett öregdiákok pályaválasztására vajon befolyásoló tényező volt a környezettudatos szemléletformálás. Ezek mellett a szülőkre való hatás megtörténik-e? Végül nyílt kérdéssel zárva az interjút a tanárok kifejtették a témához kapcsolódó gondolataikat.

1. táblázat

Strukturált interjúk felépítése

Alap- adatok	Érintett intézmény neve, címe; Tanár neve; Végzettsége; Tanított tantárgyai; Intézményben betöltött szerepe: (oktató/igazgató) Mióta praktizál az adott intézményben; Dolgozatomban miként adja a nevét, beazonosítása (pl.: monogram, vezetéknev + keresztnév kezdőbetűje)
-------------------------	---

Kér- désék	Ismeri a Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítványt? (igen/nem)
	Milyen természetvédelmi / környezetvédelmi intézkedések vannak az iskolán belül? (Pl.: szelektív gyűjtés, re-papír, jeles napok, események, saját iskolakert, megszervezett közlekedés...)
	Megjelenik az oktatásban a természetvédelem? Ha igen, milyen formában?
	Mióta van környezeti nevelés az iskolában? Ön mióta részese ennek?
	Az iskola mekkora figyelmet fordít a mindennapokban, illetve egy tanév leforgása alatt a természetvédelemre/környezetvédelemre, hogy fenntartható életmóddal a diákok is hozzátehetnek a globális problémák megoldásához?
	A Magosfa Alapítvány vagy egyéb környezeti nevelés által foglalkoztatott diákok életében történt-e előrelépés a fenntartható életmódban való jártasságra, illetve a környezettudatos cselekvések betartásával észlelhető-e bármi felé előrelépés az érintett családok életében?
	Észlelhető-e bármi felé különbség az érintett osztályok és a többi osztály között? (Pl.: motiváció, szorgalom, figyelem, komplex gondolkodás, környezettudatosság...)
	Tudatosan környezeti nevelésben részt vett öregdiákokkal találkozáskor észlelhető-e a fenntartható életmód produkálása?
Egyéb érdekesség, tapasztalat a témával kapcsolatban:	

A kérdőív módszerének bemutatása

A szülői kérdőív két blokkra tagolódik. Az I. blokk kérdései azt mérik fel, hogy milyen tevékenységeket tesznek az iskolák a környezet megóvásáért, amelynek tudatában vannak a családok. A II. blokk többek között a szülők szokásaira kérdez rá, hogy miként jelenik meg a környezeti nevelés életmódjukban. A szocio-demográfiai adatok lekérése után a környezeti nevelés hatását vizsgáló kérdések következnek, hogy miként informálódnak a környezettudatosságról és ezek mellett milyen módon értelmezik a fenntartható életmódot, a közösségi együttműködést, valamint befolyásoló tényezőként hatnak-e a civil szervezetek a gondolkodás módjuk alakulásában.

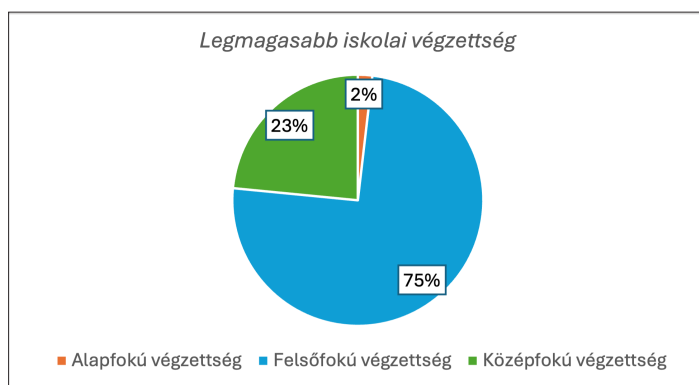
A kérdőív a tanárok segítségével kétszer lett elküldve. A kitöltés hitelessége miatt a „Mely szervezet(ek) munkáját ismeri a felsoroltak közül?” kérdésnél a „Környezetben Együtt Egyesület” válasz lehetősége kitalált, vagyis egy nem létező szervezet. Az erre adott válaszadók (N=5) „túl buzgósága” külön kezelt, hogy kevésbé torzítsa az eredményeket, így a többi kérdésnél egyesével megfigyelt válaszaikban a szélsőségek kizárandók, azonban a tanulmányban erre nem volt szükség.

A minta szocio-demográfiai mutatói

A szülők által kitöltött kérdőívek (N=162) alapján a válaszadók 83%-a nő. A felsőfokú iskolázottság kiemelkedő 75%, míg a középfokú végzettség 23%-os értékű (1. ábra). A válaszadók életkorának megoszlása 35 és 50 év közötti haranggörbe (2. ábra), akiknek első, második vagy harmadik gyermeke jár az adott tanintézménybe.

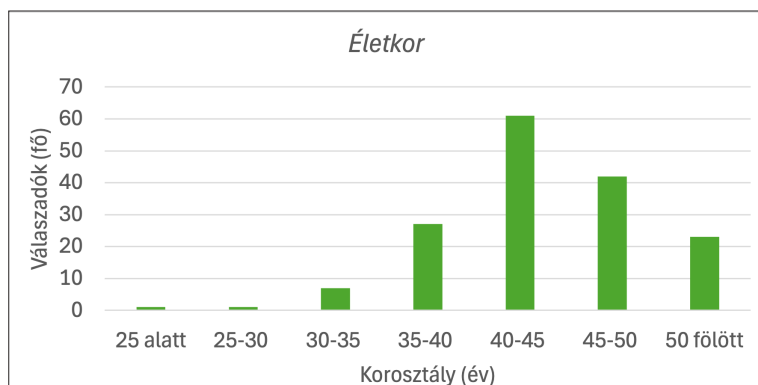
1. ábra

A szülők legmagasabb iskolai végzettségének megoszlása

2. ábra

A szülők életkora

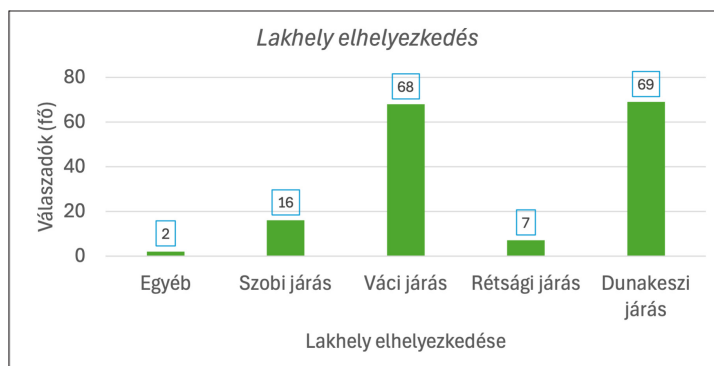

A Dunakanyar lehatárolásához négy területi egységet vizsgál a kutatás: a váci, dunakeszi, szobi és rétsági járásokat. A lakhelyek elhelyezkedése (3. ábra) a szülők körében logikusan következtethető, mivel a 9 létesítményből 5 Vácott található, ezért nem meglepő, hogy magas értéket mutat a váci járás (68 fő). Azonban nem arányos a felkeresett intézmények mennyiségével, a

hasonló elérési számokat mutató Dunakeszi járás (69 fő), ahol 1 általános iskolát vizsgál a kutatás.

3. ábra

A szülők lakhelyének elhelyezkedése a Dunakanyarban, járásra lebontva

A vizsgálat eredményei

A hipotézisek vizsgálatához igazított interjú- és kérdőívkérdésekkel dolgozva, a lehető legtöbb kockázati elemet kiküszöbölve a mintavétel létszáma a következő:

1. Strukturált interjú: 8 fő tanár (ebből 2 fő a Dunakeszi iskolából) és 2 fő igazgató (a verőcei és szokolyai iskolából)
2. Szülői kérdőív: 162 fő válaszadó (a lehetségesen elért elemszám közel 300 fő, mivel egy-egy pedagógus csak a saját osztályán belül, míg mások akár az egész iskola szülői közösségét el tudták érni, így közel 50%-os a visszajelzések száma)

A vizsgálatok eredményeit a vizsgálati módszerek mentén prezentálja a tanulmány.

Strukturált interjúk

A környezeti nevelés mértékét vizsgálva az oktatási intézményekben, a megkérdezettek első gondolatai az országos szabályozásokon alapuló tevékenységekhez kötődnek. A szelektív hulladékgyűjtés, amely minden létesítményben már elvárás, ehhez kapcsolódva a Fenntarthatósági Témahét lebonyolítása és egyéb jeles napok megtartása, mint például a Föld- és a Víz Világnapja. Ezen túlmenően változatos módon tartanak projekteket, szakköröket és vetélkedőket. Az interjúk szerint a civil szervezetekkel és/vagy munkaközösségekkel szorosabban tartott kapcsolatok nagyobb befolyással rendelkeznek az adott közösség életére, az általuk megszervezett és lebonyolított eseményeken. Példaként felmutatva a Verőcei Ifjúsági Diák

Sportegyesület többször országosan meghirdetett túrákat szervez, amelyet az iskola pedagógusai tartanak nagyjából részben, de segítséget nyújt a szülői munkaközösség is. A szervezetekkel régóta együttműködő aktív tanárok a programok, pályázati lehetőségek mellett saját erőből tartják fenn a környezeti nevelés lehetőségeit az intézményekben, mint például természettudományi szakkör indítása, iskolakert építése, versenyek és vetélkedők megszervezése és potenciális pályázatok megkeresése. Ezek mellett az érintett tanárok motiváltságát a külső pártfogás nagyban segíti, hálásan fordulnak a szakemberekhez, mert egy-egy témával összefüggő környezettudatos gondolkodáshoz szükséges információ átadása több időt és energiát igényelne, mint amennyire kapacitásuk van.

A tantermi körülmények közötti fenntarthatóságra nevelés már tantárgyi követelményként van beépítve az oktatásba, azonban azokban az osztályokban, ahol nincs efféle tartalmi tantárgy, csak a tanárok megfelelő hozzáállásán múlik, hogy mennyire adják át a környezettudatos gondolkodást.

A projekt-, csoportmunkák és vetélkedők kompetenciafejlesztő hatása itt több tanár érzékeli. Továbbá a fenntartható életmód megismertetése élménypedagógia vagy „flow” hatás által mélyebb gondolkodási szintet eredményez a diákoknál (Csíkszentmihályi, 1997). A tanárok tapasztalata szerint komplexebb összefüggéseket, tantárgyak közötti kapcsolatokat és az ehhez tartozó kritikus gondolkodást erőteljesebben sajátítják el, mint azok az osztályok, ahol nincs meg egyszerre a megfelelő oktatás-szervezési munkaforma és élményhatás.

Az iskolán belüli környezeti nevelés a pályaválasztásra és a családok életmódjára pozitívan hat. A tanárok érzékelhető tapasztalatokat osztottak meg az interjúk során, miszerint azok a diákok fogékonyabbak a „zöld” szemléletre, akik már családjaik által találkoztak a környezettudatos gondolkodással. A természet-, környezetvédelmi vetélkedőkön, szakkörökön és jeles napok eseményein részt vett fiatalok, továbbá a természettudományban jártas osztályok tanulói nagyobb számban választják elsősorban az élettudományi, egészségügyi vagy természettudományi pályalehetőségeket, a gazdasági szempontok helyett inkább a társadalom fejlődését helyezik előtérbe. A fenntarthatósággal mélyebb kapcsolatot kiépített fiatalok saját életükben felelősségteljesebb döntéseket hoznak, mint a fogyasztói társadalom tagjai, például előnyben részesítik az elektronikai eszközök javítását, kozmetikai vagy egyéb vegyszerek környezetkímélő változatát. Ezek mellett kismértékben számoltak be az interjúalanyok arról, hogy például az erdei iskolai programokon, az iskola által szervezett workshopokon vagy szakkörökön előforduló élményeket megosztják szüleikkel a diákok. A családok életének ilyen szintű koordinálásáról csak alkalmi jellegű visszacsatolás van.

Az oktatási intézmények különbségei és hasonlóságai egyszerre jelentkeznek. A köznevelési rendszerben elvárt, oktatási anyag mennyiségi és minőségi mutatóinál nem mérvadó, hogy az intézmény állami vagy egyházi fenntartású. A létesítmények orientáltságát és előtérbe helyezett nézeteit

maguk a tanárok, az oda kerülő diákok és szülőjük határozzák meg, függően a társadalmi-gazdasági státusztól. Nincs igény egy teljesítményközpontú vagy éppen a lemorzsolódással küszködő iskolában arra, hogy a környezet-tudatos gondolkodásmódot és ezzel a fenntarthatóság szemléletét jobban megismerjék a diákok a szükséges tanórai kereteken kívül. Azonban ezekben a tanintézményekben a diákok mentális egészsége veszélyeztetettebb. Az iskola életében nagyobb befolyással közreműködő szülői és tanári munkaközösség, városi közösség, sportegyesület vagy „zöld” civil szervezet hatása harmonikusabb légkört alakít ki iskolán belül. Az együttműködésben szervezett évenkénti eseményeken, programokon részt vett diákok, tanárok és szülők erőteljesebben viszonyulnak a közösségépítés pozitív élményeihez.

Szülői kérdőív

A pedagógusok a folyamatot, vagyis évek munkáját látják egy adott osztály fejlődésében, viszont a diákok mellett a szülők nagyban befolyásolják a társadalom szemléletét, éppúgy, mint gyermekeik értékrendjét. Ezért fontos a felkeresett intézményekben a szülői közösség vizsgálata, hogy a környezeti nevelésben (továbbiakban: KN) részt vett diákok tudatosítják-e családjuk felé a „zöld” tevékenységeket. Továbbá érdekes az is, hogy a szülők mennyire járulnak hozzá a fenntartható életmódhoz, hogy felelősségteljesen döntsenek a gazdasági, társadalmi és ökológiai jelenségek megóvásáért.

A szülők által kitöltött kérdőívek mennyisége 162 db. A kérdőív kérdésére adott válaszok alapján (A kiválasztott intézmény(ek)ben kap környezeti nevelést gyermeke(i)?) a szülők megnyilvánulása nem csak az adott oktatási intézményre korlátozódik, ahol legalább egy gyermeke az elmúlt 15 évben tanult. Az összes válaszádat tekintve többen is véleményeztek olyan iskolákat, ahova nem írárták be gyermekeiket, annak ellenére, hogy „Nem járt ide gyermekem” opció is volt a válaszok között. Ez jól látszik például a Dunakeszi Krisztus Király Katolikus Általános Iskolánál, ahol az összes válasz 65 db, míg ebből 39-nek jár oda gyermeke, így a létesítményekkel ténylegesen kapcsolatban lévő szülők tapasztalatai kiemelték (2. táblázat).

2. táblázat

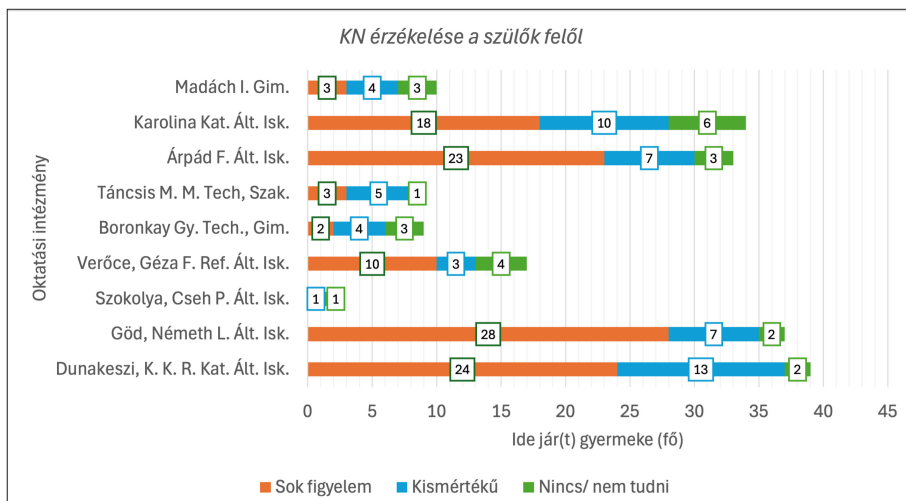
Az interjúk által vizsgált iskolákban a környezeti nevelés érzékelésének mértéke

Releváns szülők tapasztalata a KN-ről					
Oktatási intézmény	Összes válasz	Ide jár(t) gyereke	Sok figyelem	Kismértékű	Nincs/nem tudni
Dunakeszi, Krisztus Király Római Kat. Ált. Isk.	65	39	24	13	2
Gödi Németh László Ált. Isk. és Alapfokú Művészeti Isk.	63	37	28	7	2
Szokolya, Cseh Péter Ált. Isk.	37	2	–	1	1
Verőce, Géza Fejedelem Ref. Ált. Isk., Óvoda és Bölcsőde	47	17	10	3	4
Vác, Boronkay György Műszaki Tech. és Gim.	43	9	2	4	3
Vác, Táncsics Mihály Mező. Tech., Szak. Isk. és Koll.	38	9	3	5	1
Vác, Árpád Fejedelem Ált. Isk.	59	33	23	7	3
Vác, Karolina Kat. Ált. Isk.	63	34	18	10	6
Vác, Madách Imre Gim.	45	10	3	4	3

A releváns szülők véleménye és a megítélés alapján adott válaszokat külön kezelve mégis vannak összefüggő eredmények (4. ábra és 5. ábra). Az általános iskolákról való tapasztalatok, hogy a dunakeszi és gödi iskolák KN hatása a szülők felé és megítélés szerint magas értéket mutatnak. A váci Karolina és Árpád általános iskolák érzékelhető eredménnyel oktatják diákjaikat környezet-tudatosságra. A verőcei létesítmény mutatói is jobbak, mint a középiskoláké, nagyobb a releváns KN hatása, de megítélés alapján hasonló értékeket mutat. A gimnáziumok, szakképző iskolák szülői közösségének elérése akadályokba ütközik, a kérdőívek iránti érdeklődés csekély, az általános iskolákhoz képest. Az érdektelenség egyik oka a segítséget nyújtó pedagógusok szerint, hogy a szülők a számukra nem lényeges információkat, mint a KN hatását vizsgáló kérdőív kitöltését jelentéktelennek tartják. Az így kapott eredmények alapján a Madách, Boronkay és kontrollként vizsgált Táncsics tanintézményekben jelen van a KN, azonban a válaszadók véleménye alapján nem feltétlen érzékelhető. A verőcei létesítmény mutatói jobbnak ígérkeznek, nagyobb az elérések száma az előző három iskolához képest, nagyobb a releváns KN hatása, de megítélés alapján hasonló értékeket mutat. A szokolyai általános iskola kérdőív kitöltése mérhetetlenül alacsony (2 fő), azonban több válaszadó megítélése alapján nincs vagy nem tudnak arról, hogy van KN.

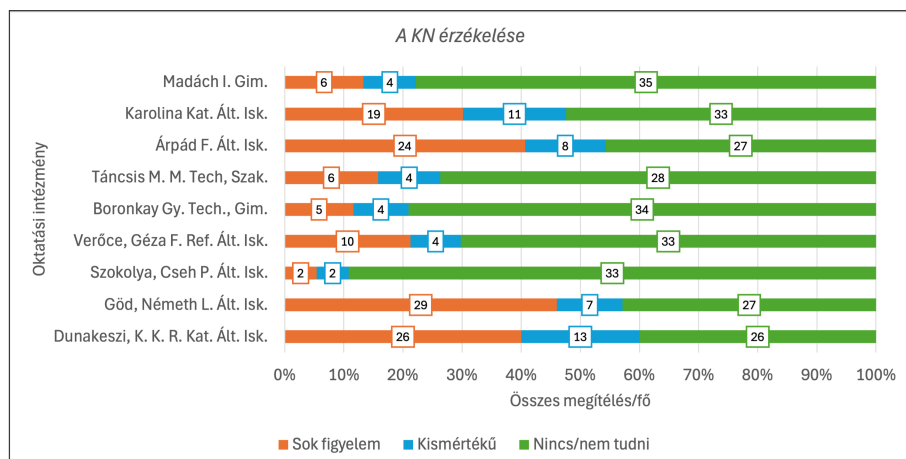
4. ábra

Az adott intézménybe oktatótt gyermeke által tapasztalt KN értékelése a releváns szülőktől

5. ábra

A felsorolt létesítményből érzékelt KN hatása az összes válasz alapján, ahol a 100% az adott válaszadag mennyisége

A szülők szórt eredménnyel kaptak környezeti nevelést, többségében még fiatal korban, inkább önfejlesztés céljából érdeklődnek a téma iránt. Pályaválasztásuk szempontjából nem vagy csekély mértékben volt befolyásoló tényező.

A környezetükben tevékenykedő egyesületek, civil szervezetek ismeretéről a válaszadók 76%-a nyilatkozott. Ebből a helyi szervezetek munkáját 29

fő nem érzékeli, a kérdőívben felsorolt listában országos, regionális és helyi léptékű szervezetek vannak, kihagyva a nemzetközi szervezeteket (3. táblázat). A válaszadók közel fele hallott már országos szintű közösségről és majdnem fele-fele arányban regionális és helyi léptékűről. Nem meglepő, hogy az egyik legrégebb ideje – az ország egészében – működő Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület a legnagyobb ismeretségi szintet mutatja (60%), majd a Magyar Természetvédők Szövetsége követi 38%-kal. A lokális vagy regionális közösségek közel azonos értékkel vannak jelen, mint például a Göncöl és Magosfa Alapítvány helyi szinten vagy az Ipolymente-Börzsöny Natúrpark Egyesület, amely nagyobb területen működik. A kitalált, nem létező egyesületre adott válaszok mennyisége 5 db.

3. táblázat

A helyben tevékenykedő KN-szervezetek ismerete, ahol a 100% ismeretséget a 162 válaszadó adja (kerekített értékben)

KN-szervezetek	Választás (db)	Ismeretség (%)
Környezetben Együtt Egyesület (<i>kitalált</i>)	5	–
Nem ismer KN-szervezetet	29	–
Egyéb, a kérdőívben nem felsorolt, de releváns	4	2%
Magyar Környezeti Nevelési Egyesület	9	6%
Pangea Kulturális és Környezetvédelme Egyesület	17	10%
Humusz Szövetség	29	18%
Bagolybűkk Környezet- és Természetvédelmi Egyesület	37	23%
Ipolymente-Börzsöny Natúrpark Egyesület	37	23%
Magosfa Környezetei Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány	41	25%
Erdei Iskola Egyesület	43	27%
Göncöl Alapítvány	46	28%
Magyar Természetvédők Szövetsége	62	38%
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület	97	60%

A „zöld” szervezetek mellett több információs csatornán keresztül tájékozódhatnak (4. táblázat), ezek közül a legkiemelkedőbb primer hírcsatorna az ismerősök, kollégák és barátok (57%), majd a Facebook (56%). A témában specifikus honlapok 44%-os arányban az újságok és magazinokkal együtt fellekeresett forrás. A televíziós adások és a család által nyújtott ismeretek közel 40%-ot érnek el, míg az egyéb internetes weboldalak, applikációk vagy szakirodalmak 30% alatt teljesítenek.

4. táblázat

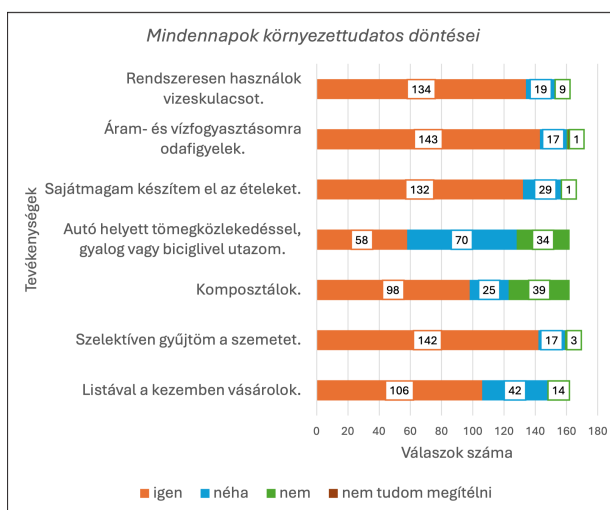
A környezettudatos életmód megismeréséhez használt leggyakoribb információs csatornák, amely nem KN-szervezet és a 100% ismeretséget a 162 válaszadó adja (kerekített értékben)

Információs csatornák	Választás (db)	Eloszlása (%)
Ismerősök, barátok, kollégák	92	57%
Facebook	90	56%
Téma specifikus honlapok	72	44%
Újság, magazinok	71	44%
TV	70	43%
Család	62	38%
YouTube	48	30%
Szakirodalmak	46	28%
Tik-Tok	11	7%
Egyéb, mint Wikipedia, online hírek	7	4%
Linkedin	6	4%

Számos ismereti tájékozódás lehetőségével élve saját döntéseiket környezet-tudatosan ítélik meg, nagy mennyiségben odafigyelnek a kérdőívben felsorolt tevékenységekre (6. ábra). Azonban jól látszik, hogy a kényelmi szempontot befolyásoló tömegközlekedés előtérbe helyezése alacsony.

6. ábra

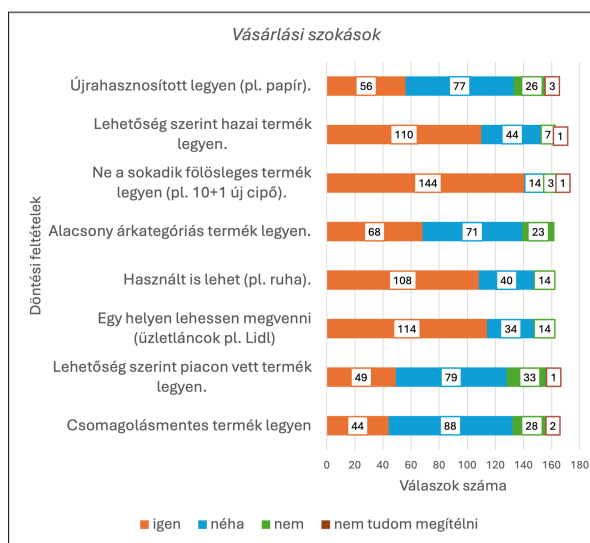
Környezettudatos tevékenységek által felmért döntési szabadság mértéke

A fogyasztói magaviselet vizsgálatához elkészített döntési feltételek listáján (7. ábra) nem egységes „zöld” hangsúllyal szerepelnek a környezettudatos szemléletek. Jól látszik, hogy a gazdasági kérdésekben irányt adó gondolkodás vezet. Az alacsony árkategória, az egy helyen, egyszerre beszerezhető árucikkek kényelmi nézőpontot feltételeznek. Másodlagos szempont, hogy lehetőség szerint hazai terméket vásároljanak, ezek mellett pedig a szükség-telen termékek felhalmozásának kerülése is mérvadó. Használt termékek vásárlása nagyobb értéket mutat, mint az újrahasznosított, valamint a csomagolásmentes árucikkek beszerzése.

7. ábra

Vásárlási szokások felmérése különböző döntési feltételekkel

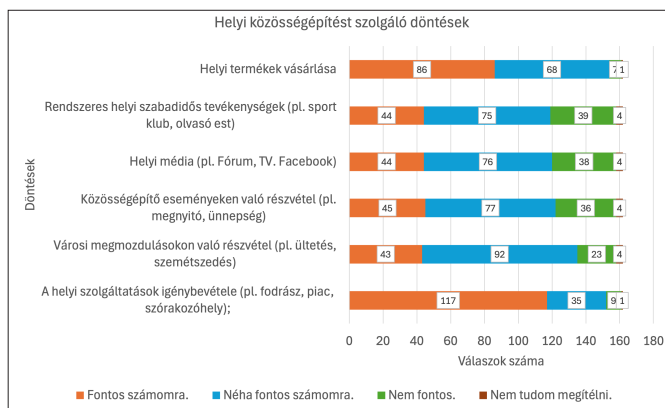

A hazai termékeket előnyben részesítő szülők aránya magas a fentiek alapján, azonban a helyi piacok előtérbe helyezése alacsony, míg az üzletláncokban való vásárlás nagyobb mennyiségű. Feltételezhető, hogy a nagyvállalatok polcain megjelenő hazai termékekre gondolnak. Azonban a lokális közösségépítést szolgáló felsorolt (8. ábra) döntések alapján a helyi termékek – ami szintén hazai termék – vásárlása fontos számukra. Amelyeket főleg piacon vagy speciális üzletekben lehet megtalálni. Saját lakhelye és a szomszédos településekkel együtt értelmezett kis közösség kiépítéséhez irányt mutató példákat listázva: a helyi szolgáltatások igénybevétele meghatározóan fontos, míg a városi megmozdulásokon, a különböző közösségépítő eseményeken való jelenlét vagy a rendszeres helyi szabadidős tevékenységeken való részvétel fontossága inkább alkalmi jellegű, szintúgy a helyi média figyelemmel követése. A 6 választási lehetőség alapján összegezve a megkérdezett szülők

39%-a tartja fontosnak a helyi közösség kiépítését, 43% alkalmi jelleggel vézélrt, míg 16–18%-a nem elkötelezett a vidéki élet effajta fejlesztéséhez.

8. ábra

A saját lakhelye és a szomszédos településekkel együtt értelmezett kis közösség fontossága

Az utolsó két kérdés megválaszolásával a szülők saját maguk környezettudatos megítélését reprezentálja. Az 1-től 6-ig kialakított Likert-skála eloszlási görbéjének maximuma 4,5 pont, vagyis a megkérdezettek saját bevallásuk szerint elég jól alkalmazzák a „zöld” szemléleteket. A Google űrlap kitöltése nyílt kérdéssel zárult, amelyben megfogalmazhatták saját véleményüket arról, hogy miként járulnak hozzá ahhoz, hogy gyermekeik számára is elérhető legyen a bolygó és egy jó közösségben nőjenek fel. Több válaszban megjelent a szelektív hulladékgyűjtés, komposztálás, pazarlás nélküli életmód és ezek mellett a folyamatos nevelés, hogy környezettudatosan éljenek.

Következtetések és javaslatok

A többszöri projekt munkák és csoportos tevékenységek oktatás elméleti szinten számos kompetenciát fejlesztenek a tanulóknak (Nádasi, 2003). Az élménypedagógia és „flow” hatás által olyan készségeket sajátítanak el még hozzá a diákok, amellyel sikeres és a társadalom számára hasznos élethez vezetnek (Csíkszentmihályi, 1997). A környezeti neveléssel átadott szemléletek holisztikus gondolkodást, vagyis egész rendszerben való eszmefuttatást kíván. A felelősségteljes társadalom kiépítéséhez szükséges a komplexebb jelenségek megértése, hogy a felsőoktatási intézmények hallgatói a jövő társadalmi-gazdasági berendezkedéseit fenntartható irányvonalakon keresztül vezessék. Az értelmiség politikai, jogi vagy gazdasági vezetőinek legfontosabb ismérve, hogy tudatában vannak a környezeti problémáknak és motiváltak a hosszútávú megoldások keresésére, kidolgozására (Mónus,

2020). Ehhez pedig a megfelelő mértékben és minél fiatalabb korban szükséges ismertetni a globális és lokális környezeti problémákat a hozzájuk tartozó megoldási javaslatokkal együtt, hogy ne alakuljon ki klímaszorongás a fiatalokban.

A kutatási kérdőívet elemezve következtethető, hogy a különböző hírcsatornákon keresztül, weboldalak vagy ismerősök által, vagyis nem biztos, hogy hiteles forrásból érdeklődve többször fél információkhoz juthatnak az emberek, amely a fenntartható életmód elsajátításánál torz gondolkodásmentet eredményezhet. Ezért fontos a környezeti nevelésben aktívan résztvevő szakemberek folyamatos munkája és naprakész tájékozottsága. Emellett a kis mintavétellel dolgozva a vásárlási szokások tendenciái irányt mutatva értelmezhetőek, nagy vonalakban a háttérből vezérelt tényezők függvényében. A szokás kialakításánál figyelembe vett környezettudatos döntések meglehetően különböző hangsúllyal vannak jelen. Főleg gazdasági szempontok szerint választanak terméket. A nagykereskedelmi üzletláncok előtérbe helyezése, a helyi piacokkal szemben kényelmi nézőpont kérdése is lehet, valamint az alacsony árkategóriás és csak a szükséges termékek megvásárlása mind pénztárcabarát megoldás. Elsősorban anyagi szempontok szerint értelmezhető a „zöld” szemléletük megnyilvánulása. Mivel használt terméket szívesebben vesznek, megemlítve a kérdőívben példaként a ruhákat, amelyek értéke általában alacsonyabb, mint az újonnan vett terméké. Azonban az újrahasznosított (például papír-) vagy a csomagolásmentes árucikkek mellett való döntés inkább csak alkalmi jellegű, amelyek több utánajárással és nem mindig alacsonyabb árkategóriába szerepelnek. A felszínes fél információk csak fél megoldást jelentenek, ezért feltételezhető, hogy mélyebb gondolati síkon még nem terjedt el a köztudatban a fogyasztási szokások fenntartható szemlélete. A kutatás nem tér ki a jövedelem mértéke és a vásárlási szokások közötti összefüggésekre, azonban a kérdőívek alapján kapcsolat lehet a két tényező között, ezért érdemes lenne gazdasági szempontból vizsgálni a környezeti nevelés hatásait, vagyis a környezettudatos szemlélettel a fenntartható életmód produkálását a társadalom felől.

Az oktatási intézmények sokszínűsége a helyi társadalom szempontjából megannyi lehetőséget nyújt a tanulók számára, azonban a piaci versenyképességre való oktatás sokszor háttérbe szorítja a környezeti nevelést. A szülők számára közzétett kérdőív alapján az oktatási intézményekből származó környezeti nevelés hatásának érzékelése függ az intézmények orientáltságától – amelyek a strukturált interjúk alapján ismertek – vagyis a teljesítmény fontossága, a versenyképesség kiépítése háttérbe szoríthatja a környezettudatos életmód elsajátítására tett megmozdulásokat. Így a diákok az iskolák által preferált szemléleteket közvetítik a szülők felé. A foglalkozások döntő részét a meghatározott tanmenet mellett a tanárok és az iskola által felállított prioritások mentén végzik, erre lenne nagyobb ráhatása a környezeti nevelőnek, illetve a fenntartható szemléletet átadó pedagógusnak. A tanárok szívesen dolgoznak együtt „zöld” szemléletű közösségekkel, hogy diákjaik

minél több forrásból tájékozódjanak. A kötelezően elvárt országos intézkedéseken túlmutató lépésekhez, a közösségi erő és együttműködés ösztönzi a pedagógusokat, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a fenntartható társadalom kiépítésére. Így az *I. Hipotézist* a strukturált interjúk alátámasztják, miszerint „a fenntarthatósági témában jártas pedagógusok motiváltak, hogy a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetekkel együtt dolgozzanak.” Egyre kevesebb kapacitásuk van a megfelelő mennyiségű és minőségű környezettudatos nevelésre, tehát hálásak a támogató csoportoknak és hozzájuk tartozó szakembereknek. Ezért javasolható, hogy a tanárok lelkesedésének fenntartására minél több háttérsegítséget nyújtó szervezet éljen aktív közösségi életet az adott oktatási intézménnyel és helyi lakossággal, mert a társadalmi közösség és az iskolák közötti kapcsolatfenntartás egymást kiegészítve erőteljesebb hatást ér el.

Számos szakirodalom, előadás, aktív csoportok munkái és önkormányzati vagy országos szintű intézkedés is befolyásolja egy terület fenntartható irányban való fejlődését. Az oktatási intézmények viszont megfelelő mennyiségű háttérsegítség nélkül lassan nem tudják tartani a nemzetközi és hazai stratégiákban megfogalmazott kötelezettségeket, hogy környezettudatos gondolkodásra sarkallják a diákokat, hogy felelősségteljes állampolgárrá alakuljanak. A strukturált interjúk szerint egyes öregdiákok beszámoltak a pedagógusoknak arról, hogy a környezeti nevelés hosszú távon is formálta a gondolkodásukat. Ezek mellett a szülői kérdőívből következtethető, hogy az intézményes keretek között kapott környezeti nevelés és a „zöld” civil szervezetek tevékenységei nagyban befolyásolják a társadalom gondolkodásmódját, hogy fenntartható életmódot alkalmazzanak. Ehhez pedig minél nagyobb szükség van a térségben tevékenykedő KN-szervezetek befolyásosságának növelésére. A hiteles információs forrásokból tájékozódó lakosság mind a szervezetek, mind a tanárok által átadott holisztikus szemléletet a saját életvitelük megalapozására és egyben gyermekeik iránymutatására alkalmazhatják. Így a helyben munkálkodó szervezetek és a pedagógusok cselekedetei apró változásokat, lassú folyamatokat eredményeznek sikeresen, tehát a *II. Hipotézist* alátámasztja a szülői kérdőív és strukturált interjú: „Az adott térségben tevékenykedő 'zöld' szervezetek, egyesületek környezeti nevelése több generáció szemléletét, gondolkodásmódját befolyásolta úgy, hogy fenntartható életmóddal hasznos társadalmi életet éljenek”. Ennek alapján javasolható, hogy segítségnyújtásként az oktatási intézmények minél nagyobb befolyást engedjenek több helyben tevékenykedő „zöld” szervezetnek, mert a tanárok kapacitása egyre több alkalommal nem elegendő, hogy holisztikus gondolkodásmódra tanítsák nebulóikat. A fenntartható életmód elsajátításához pedig szükség van a minél több impulzusra, hiteles forrásokból származó információkra, hogy mélyebb „zöld” szemlélettel a társadalom hozzájáruljon a vidékfejlesztéshez és ezzel a lokális problémák megelőzéséhez.

Konklúzió

A Dunakanyar fejlesztésének lehetősége környezeti neveléssel lehetséges, számos országos iránymutatásban felmerül, azonban ezen szemléletformálás érdekében a valóságban prioritás szempontjából többször a háttérbe szorulnak a tevékenységek és törekvések. Ezért a szakmát csak az eltökélt hitvallással rendelkezők tudják folyamatosan végezni, akik hisznek abban, hogy egy apró lépéssel és alulról való törekvésekkel is el lehet érni egy bizonyos szintet.

A kutatás szerint nemzetközi szinten (OECD) elfogadott álláspontok alkalmazása, helyi szinten nehéznek bizonyulnak. A magyarországi oktatási struktúrák miatt a tanmenetek és elvárt tudás elsajátítására kiépített oktatási rendszer számos helyen nem tudja beengedi a környezeti nevelést, mint kiemelendő szemléletformálást. A tanárok kapacitásának mértékét és a diákok piaci versenyképességének kiépítésére szánt fontosabb aspektusait veszik figyelembe, amikor a fenntarthatóságra való nevelés kerülne elő, ezzel háttérbe szorítva a környezeti nevelést.

Összességében a Dunakanyarban végbemenő környezeti nevelés mélyégi szintje nem érte még el a kívánt hatást. Emellett a kötelező tantárgyi elemként beépített környezet- és természetismereti egységek nem bizonyulnak elegendőnek, ha részfeladatokra fókuszált tanegységként kezelik őket, ennek kiküszöbölésére szükséges a környezeti neveléssel átadott holisztikus szemléletmód, amely tantárgyközi kapcsolatokat, tudományok közötti összefüggéseket és szélesebb körben a világot egy osztatlan egésznek tekinti (Vásárhelyi, 2010; Victor, 2010).

A strukturált interjúk és a szülői kérdőív eredményei azt mutatják, hogy a környezeti nevelés hatásának fokozása külső támogatással és a helyi közösség bevonásával az iskolai életben jobb életminőséget biztosít. A pedagógusok igénylik a háttértámogatást kapacitási hiányaik miatt, emellett a szülőkkel való nagyobb együttműködés hozzájárul a diákok mélyebb tapasztalási lehetőségeihez a fenntartható életmódban.

A kampányszerű környezettudatos tevékenységek nem elegendőek ahhoz, hogy élhető legyen a bolygó. Szükség van megfelelő háttértudásra, az adott szakemberektől, illetve hiteles forrásokból, hogy a globális problémákat lokálisan tudják kezelni. A kutatás eredményei és a térség fejlesztésének lehetőségei alapján javasolható, hogy minél nagyobb teret engedjenek a környezeti nevelésnek. Emellett segítségnyújtás a „zöld” szervezetektől, sportegyesületektől vagy szülői munkaközösségektől nagymértékben hozzájárul a helyi közösség kialakulásához, amely a vidékfejlesztés egyik problémája.

Indokoltnak látom a későbbi vizsgálatokhoz az átfogó tendenciákat leíró kutatásokat. A sokszor gazdasági tényezőket előtérbe helyező döntéseknél felmerül a kérdés, hogy a jövedelmi háttér hatása és a környezettudatos gondolkodásmód között fennálló kapcsolat milyen mértékű, továbbá hol van az a kulcspont, amikor jobban preferálják a fenntartható életmód alkalmazását.

Irodalom

- Bábosik, I. & Mezei, Gy. (1994). *Neveléstan*. Telosz Kiadó.
- Baranyi, K. (1993). *Ez lett volna a Nemzeti Alaptanterv 1993-ban*. Művelődési és Közoktatási Minisztérium Szakmai Irányítási Főosztálya. Csíkszentmihályi, M. (1997). *Flow – Az áramlat: A tökéletes élmény*. Akadémiai Kiadó.
- Fehér, Cs. E., Fehér, E., Kovács, B., Monokiné Székely, Zs., Neumayer, É., Tomcsányi, Zs., Újszászi, Gy., Vásárhelyi, J. & Zentai, K. (2010). *Fogyasztó kúra – Környezeti nevelési modulgyűjtemény a fenntartható fogyasztásról*. Magosfa Környezeti Nevelési Alapítvány.
- Fülöp, T., Hanus, I., Molnár, K., Örvös, M., Patkó, I. & Pitrik, J. (2011). *Levegőtisztaságvédelem*. Környezetmérnöki Tudástár. Pannon Egyetem – Környezetmérnöki Intézet. Pannon Egyetem. <https://tudastar.mk.uni-pannon.hu/anyagok/11-Levegotisztasagvedelem.pdf> (2024.01.20.)
- Halász, G. & Kovács, K. (2002). Az OECD tevékenysége az oktatás területén. In Bábosik, I. & Kárpáti, A. (Eds.), *Összehasonlító pedagógia – A nevelés és oktatás nemzetközi perspektívái*. http://halaszg.elte.hu/download/OECD%20tanulmany.htm#_ftnref8 (2024. 01. 14.)
- Havas, P. (2009). *Az OECD ENSI szerepe a magyarországi környezeti nevelés és a közoktatás fejlesztésében*, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/kornyezeti-nevelési/oecd-ensi-szerepe> (2024. 01. 14.)
- Havas, P. & Varga, A. (2005). *A fenntartható fejlődés iskoláinak kialakítása*. Új Pedagógia Szemle. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-fenntarthato-fejlodes-iskolainak-kialakitasa> (2024.01.20.)
- Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány, Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület (2016, Eds.). *Minden napra kisebb (öko)lábnyom*. Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány.
- Mónus, F. (2020). *A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban*. Oktatókutatók könyvtára 9. CHERD-H.
- Mónus, F. (2022). A fenntarthatóságra nevelési törekvések hatásának értékelése hazai középiskolákban és kapcsolódó kutatómódszertani ajánlások. *Iskolakultúra*, 32(8–9), 3–29. <https://doi.org/10.14232/iskkult.2022.8-9.3>
- Nádasi, M. (2003). Az oktatás szervezési módjai, In Ballér, E., Golnhofer, E., Falus, I., Kotschy, B., Nádasi, M., Nahalka, I., Feyér, J., Réthy, E., Szivák, J. & Vámos, Á. (Eds.), *Didaktika - Elméleti alapok a tanítás tanulásához* (pp. 312–333). Nemzeti Tankönyv Kiadó Rt.
- Oktatási Hivatal. (2019). *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez*. Hatodik, módosított változat. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszerben_6.pdf (2024.01.20.)

- Saly, E. (2014). *Nemzetközi és hazai környezeti nevelési tapasztalatok összefoglalója: a környezeti nevelés helyzete külföldön*. Tanulmány. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- Szántó, K. (1937). *A szokás lélektana és pedagógiája*. Közlemények a Szegedi Ferencz József-Tudomány-Egyetem Pedagógiai Lélektani Intézetéből 22. Ablaka György Könyvnyomdája. I
- Vásárhelyi, J. (2010). Rejtett stratégiák. In Vásárhelyi, J. (Ed.), *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* (pp. 25–28). Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.
- Victor, A. (2010). Értékek és alapelvek. In Vásárhelyi, J. (Ed.). *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* (pp. 43–47). Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.

The impact of environmental education in the Danube Bend

The study provides a comprehensive overview of the research conducted in the Danube Bend, specifically in parts of the Vác, Dunakeszi, Szob and Rétság districts. The study examines the impact of civil society organisations' sustainability education on educational institutions. The awareness raising through environmental education guides students to shape, both globally and locally, economic, social, and environmental phenomena by making sustainable decisions and avoiding consumerism. Through the relational capital of the Magosfa Foundation for Environmental Education and Ecotourism, interviews and questionnaires were used to examine the environmentally conscious thinking of educational institutions in the region. While several measures are notable, there are differences resulting from the priorities set by the schools.

Keywords:

environmental education, environmental consciousness, sustainable lifestyle, community building